

Studija o kvalitetu zraka Tuzle, Lukavca i Živinica

**Detaljan pregled zakona, propisa,
pravilnika i planova o kvalitetu zraka u
FBiH/TK**

Projekt:
Studija o kvalitetu zraka Tuzle, Lukavca i Živinica

Detaljan pregled zakona, propisa, pravilnika i planova
o kvalitetu zraka u FBiH/TK

Izdavač:
Centar za ekologiju i energiju
Filipa Kljajića 22, 75000 Tuzla, BiH
tel: +387 35 248 311
ceetz@bih.net.ba
www.ekologija.ba

Autori:
Dr.Sc. Samir Lemeš
dipl. iur. Đana Stojančić
dipl. iur. Zlatan Dizdarević

Koordinatorica projekta:
Amira Kunto, Centar za ekologiju i energiju

Septembar 2020.

Sadržaj:

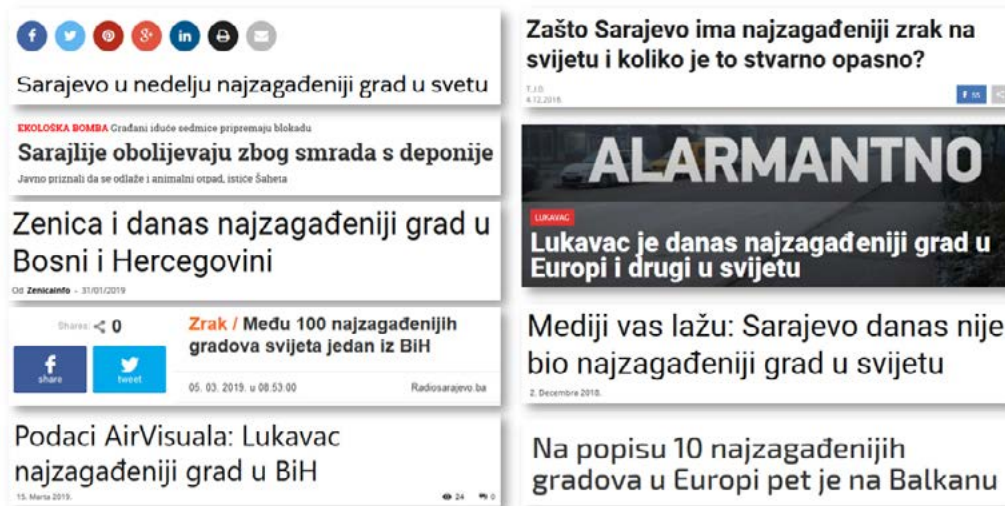
1. Uvod	4
2. Osnovni pojmovi	4
2.1. Zrak i zagađujuće materije	4
2.2. Prašina (PM10, PM2.5)	5
2.3. Sumpor dioksid	6
2.4. Azotni oksidi	6
2.5. Ozon	7
2.6. Ugljen monoksid	7
2.7. Gasovi s efektom staklene bašte	7
2.8. Granične vrijednosti koncentracija	7
2.9. Emisije i registar zagađivača	8
2.10. Indeks kvaliteta zraka	9
2.11. Interventne mjere i epizode	9
3. Detaljan pregled zakona, propisa, pravilnika i planova o kvalitetu zraka u FBiH/TK	10
4. Pregled svih nadležnih institucija	13
5. Pristup informacijama	16
6. Pravni alati	18
7. Zaključci i preporuke	19
8. Literatura	20
9. Korisni internet linkovi	20

1. Uvod

Cilj ove studije je da se na osnovu analize zakona iz ove oblasti, građani/građanke informišu koje institucije su nadležne za koje probleme i da se jasno razrade pravni alati koje građani mogu koristiti u cilju pozivanja na odgovornost za nastalu situaciju.

2. Osnovni pojmovi

Posljednjih nekoliko godina, posebno u zimskom periodu, medijski naslovi su preplavljeni vijestima o zagađenom zraku u bosanskohercegovačkim gradovima. Građani najzagađenijih gradova su zabrinuti za svoje zdravlje, jer niko ne može ostati ravnodušan na senzacionalističke naslove poput ovih na slici.

Slika 1. Medijski naslovi o zagađenom zraku u Bosni i Hercegovini

Pored medijskih naslova, postoje i zvanični izvještaji koji pokazuju da je zrak u nekim gradovima u Bosni i Hercegovini izuzetno zagađen. To su izvještaji o kvalitetu zraka, koje svake godine priprema i objavljuje Hidrometeorološki zavod FBiH [1], kao i međunarodne studije i analize, poput one Evropske agencije za zaštitu okoliša [2], Ujedinjenih nacija [3], Svjetske zdravstvene organizacije [4] ili Svjetske banke [5].

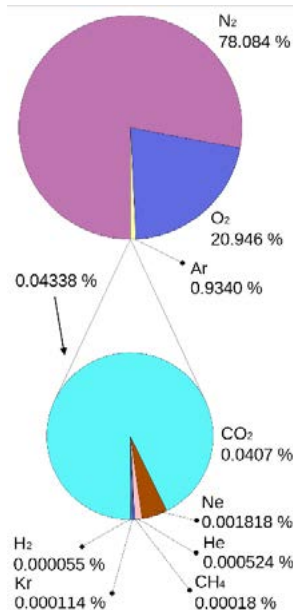
Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije (SZO), zrak u Tuzli je zagađen česticama prašine 6,5 puta iznad sigurne granice; godišnje koncentracije čestica prašine sitnije od 2,5 μm (PM2.5) iznose 65 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ a sigurna granica po preporukama SZO je 10 $\mu\text{g}/\text{m}^3$.

Da bi se lakše razumjeli svi ovdje navedeni izvještaji, studije i analize, neophodno je poznavati stručnu terminologiju koja se koristi u tim dokumentima. U nastavku dati su osnovni pojmovi s kojima treba biti upoznat svako ko se namjerava zalagati za čišći zrak, pokretati i voditi kampanje i/ili koristiti pravne alate za unapređenje kvaliteta zraka.

2.1. Zrak i zagađujuće materije

Zrak je mješavina gasova, vodene pare i čestica prašine. Na slici 2 prikazane su koncentracije gasova u zraku: najviše ima azota (N_2) – oko 78%, zatim kisika (O_2) – oko 21%, argona (Ar) – oko 0,9%, te ugljen dioksida (CO_2) – oko 0,04%. Vodena para sama po sebi nije zagađujuća materija, ali može u sebi da sadrži gasove i čestice koje su opasne za ljudsko zdravlje.

Koncentracija zagađujućih materija u zraku izražava se u jedinicama mase (1 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ je 0,000001 grama po kubnom metru zraka) ili u jedinicama zapremine (1 ppm = 0,0001% – eng. parts per million).

Slika 2. Koncentracije gasova u zraku i emisije vodene pare iz rashladnih tornjeva termoelektrane

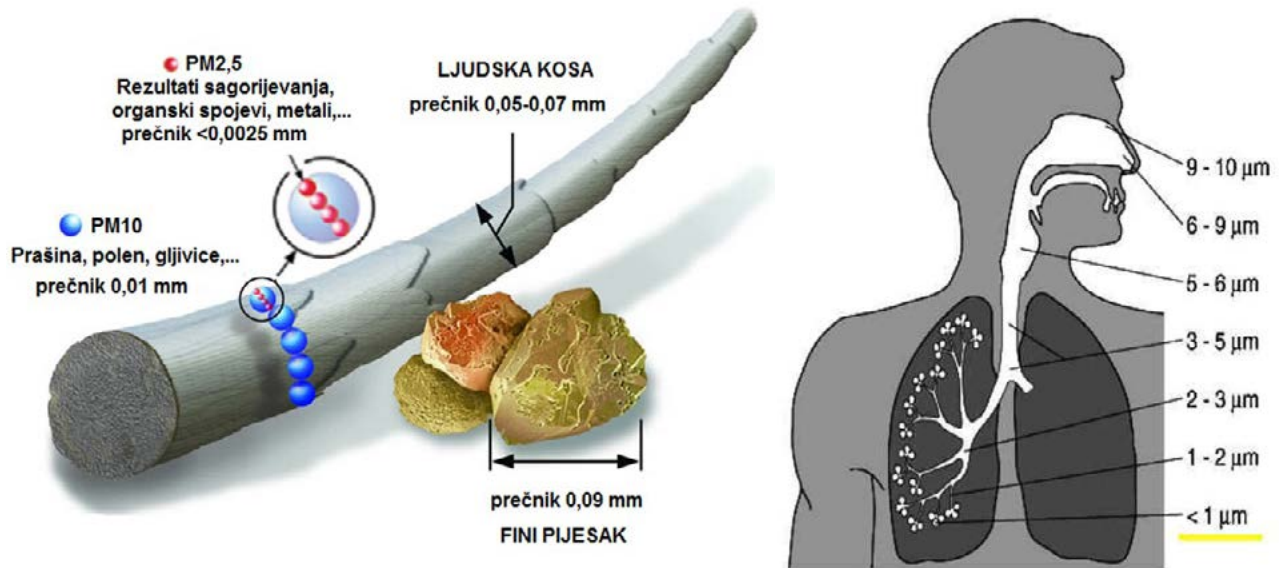
Svjetska zdravstvena organizacija utvrdila je listu zagađujućih materija i njihove koncentracije koje, ako se prekorače, imaju štetan utjecaj na zdravlje. Nakon epizode smoga u Londonu 1952. godine, kad su od posljedica zagađenog zraka umrle hiljade ljudi, razvijene zemlje uvele su stroge propise kojima su ograničene koncentracije zagađujućih materija u zraku. Provođenjem propisa i unapređenjem tehnologije, emisije i koncentracije SO₂, prašine i sličnih zagađujućih materija na Zapadu su dovedene na minimum. U Bosni i Hercegovini, posebno u područjima s teškom industrijom, termoelektranama na uglj i područjima gdje se za zagrijavanje zimi koristi uglj, kvalitet zraka je opasno narušen. Lista zagađujućih materija obuhvata različite veličine prašine i veliki broj gasova koji imaju štetne posljedice po ljudsko zdravlje, ali se njih nekoliko koristi za procjenu kvaliteta zraka i poduzimanje mjera na osnovu izmjerenih koncentracija.

2.2. Prašina (PM10, PM2.5)

Prašina u zraku uključuje širok raspon veličina čestica koje imaju različit hemijski sastav, od teških metala do kancerogenih organskih jedinjenja.. Ako se udiše, prašina može izazvati upale i pogoršati bolesti srca i pluća, što može dovesti do prerane smrti. Prašina u zraku se označava skraćenicama PM10, PM2.5 i PM1, koje predstavljaju čestice (eng. Particulate Matter) različite veličine: do 10, 2.5 ili 1 μm, odnosno 0,010 mm, 0,0025 mm ili 0,001 mm. Čestice prašine PM1 i PM2.5 posebno su štetne, jer imaju tendenciju da najdublje prodru u pluća, jer su sitnije od plućnih alveola, prolaze kroz njih direktno u krvotok. U medicinskoj literaturi najviše je studija o štetnim utjecajima PM2.5 na zdravlje.

Koncentracije prašine se izražavaju u μg/m³. U propisima FBiH češće se koristi krupnija prašina - PM10. Automatske mjerne stanice u nekim gradovima u BiH mjere PM10, u drugim PM2.5 i zato je teško porediti kvalitet zraka iz tih gradova. Prema procjenama američke agencije za zaštitu okoliša, u ukupnoj količini krupnije prašine (PM10) ima oko 60% fine prašine PM2.5, dok su mjerenja u BiH potvrdila da je udio PM2.5 čak 95% PM10. To znači da izmjerena koncentracija PM10 od 100 μg/m³ pokazuje da su koncentracije PM2.5 vjerovatno 60 do 95 μg/m³.

Čestice PM2.5 mogu biti primarne i sekundarne; primarne čestice se emitiraju direktno iz izvora, kao što je sagorijevanje fosilnih goriva, posebno uglja i dizela, u vozilima i industriji, grijanje i kuhanje u domaćinstvu, građevinarstvo i sagorijevanje otpadnih ostataka usjeva. Sekundarne čestice nastaju u složenim atmosferskim reakcijama koje nastaju među gasovima koje emitiraju termoelektrane, industrija, poljoprivreda i motorna vozila, od kojih su najčešći SO₂, NO_x i NH₃. To znači da nevolja nikad ne dolazi sama, emisije jedne vrste zagađujućih materija pogoduju stvaranju drugih vrsta.

Slika 3. Čestice prašine raznih veličina prodiru u respiratorni sistem do različitih dubina

2.3. Sumpor dioksid

Sumpor dioksid (SO_2) je bezbojni gas oštrog mirisa, koji nastaje izgaranjem fosilnih goriva i industrijskom rafinacijom ruda koje sadrže sumpor. Ugalj iz bosanskohercegovačkih rudnika sadrži prilično visok procenat sumpora (do 5%), tako da sagorijevanjem tog uglja nastaju značajne količine SO_2 . SO_2 može utjecati na respiratorni sistem i izazvati iritaciju očiju.

Za smanjenje koncentracija SO_2 u izduvnim gasovima, koriste se tehnologije odsumporavanja goriva ili rezultata sagorijevanja. Jedino postrojenje za odsumporavanje dimnih gasova u BiH ugrađeno je u termoelektranu Ugljevik, ali uprkos visokoj investiciji od 160 miliona KM ne daje zadovoljavajuće rezultate. Iz termoelektrane Ugljevik najavljuju da će zbog visokih operativnih troškova rada tog postrojenja morati povećati cijenu energije koju proizvode. Druge termoelektrane u BiH obavezale su se za ugradnju sličnih postrojenja nacionalnim planom za smanjenje emisija (NERP), ali realizacija tih projekata značajno kasni.

2.4. Azotni oksidi

Azotni dioksid (NO_2) i azotni monoksid (NO) koji se zajednički zovu azotni oksidi (NO_x), mogu nastati kao proizvod sagorijevanja u industrijskim postrojenjima i termoelektranama, ali najvećim dijelom nastaju sagorijevanjem goriva u motornim vozilima. tako su povećane koncentracije NO_x indikator da je uzrok zagađenja zraka saobraćaj. NO_2 je gas koji pri višim koncentracijama može iritirati dišne puteve, pojačavajući simptome kod plućnih bolesnika. Također doprinosi stvaranju prizemnog ozona i sekundarnih čestica prašine.

Kategorije automobilskih motora (Euro 4,5,6) određuju se upravo po koeficijentima emisija NO_2 . Za smanjenje količine NO_2 u izduvnim gasovima vozila koriste se katalizatori i različite metode filtriranja. Poseban problem u siromašnim zemljama predstavlja nelegalna ali česta praksa uklanjanja katalizatora iz vozila, radi prodaje platine iz katalizatora kao sekundarne sirovine, te radi blagog poboljšanja snage motora. Eko-test kojim se mjere emisije zagađujućih materija iz motornih vozila postao je eliminatoran prilikom registracije vozila u BiH tek od januara 2020. godine.

2.5. Ozon

Ozon (O_3) je gas koji je koristan u visokim slojevima atmosfere, jer štiti od ultraljubičastog zračenja iz svemira, ali se već i male prizemne koncentracije ozona smatraju opasnim po zdravlje. Prizemni ozon je fotohemijski smog jer nastaje djelovanjem sunčeve svjetlosti na azotne okside. Izaziva iritaciju očiju i pluća i zakiseljavanje tla, a povećane koncentracije prizemnog ozona uobičajene su tokom vrućih ljetnih mjeseci. Smanjenje emisija ozona je teško tehnički ostvarivo jer se ozon ne emituje direktno iz postrojenja za sagorijevanje kao druge materije, nego nastaje fotohemijskim reakcijama. Zato se mjere za smanjenje koncentracija prizemnog ozona u stvari primjenjuju na azotne okside i druge zagađujuće materije koje pogoduju nastanku prizemnog ozona.

2.6. Ugljen monoksid

Ugljen monoksid (CO) hemijski je spoj jednog atoma ugljika i jednog atoma kisika. Nastaje nepotpunim sagorijevanjem ugljika iz fosilnih goriva (ugalj, nafta, dizel, benzin, zemni plin,...). To je gas bez boje i mirisa (zato ga zovu "tihi ubica") koji je jako otrovan jer se veže na hemoglobin u krvi čime sprečava prijenos kisika. Slučajevi trovanja ugljen monoksidom česti su u zatvorenim prostorima, kad zbog nedostatka kisika umjesto potpunog sagorijevanja u ugljen dioksid (CO_2) nastaje CO. Kako taj gas nema ni miris ni okus, osobe koje borave u prostorijama s visokim koncentracijama CO ne primijete njegovo prisustvo.

2.7. Gasovi s efektom staklene bašte

Brojna naučna istraživanja pokazala su da su klimatske promjene posljedica povećanja koncentracija ugljen dioksida (CO_2) u zraku. Za posljednjih 50 godina, koncentracije CO_2 su se udvostručile, a porast prosječne temperature na planeti upravo se poklapa sa porastom koncentracija CO_2 i drugih gasova koji izazivaju efekat "staklene bašte" i klimatske promjene. CO_2 nije zagađujuća materija, ne uzrokuje oboljenja ljudi nego promjenu klime na planeti i zato je pokrenuta globalna akcija za smanjenje emisija CO_2 , odnosno upotrebe fosilnih goriva.

Pored CO_2 , u gasove s efektom staklene bašte (staklenički gasovi) ubrajaju se vodena para, metan (CH_4), azotni oksid (N_2O) i ozon (O_3), kao i gasovi koji su se nekad koristili u kompresorima rashladnih uređaja hlorofluorougljik (CFC) i hidrofleurougljik (HCFC i HFC).

Kako su emisije zagađujućih materija iz industrije, vozila i kućnih ložišta u razvijenom svijetu drastično smanjene tokom posljednjih decenija, posebno uvođenjem Evropske direktive o industrijskim emisijama, većina aktivnosti na smanjenju emisija sad su usmjerene na smanjenje emisija stakleničkih gasova. Nažalost, u Bosni i Hercegovini još uvijek imamo koncentracije zagađujućih materija opasnih po ljudsko zdravlje koje su višestruko iznad sigurnih granica.

2.8. Granične vrijednosti koncentracija

Kvalitet zraka određuje se preko koncentracija različitih zagađujućih materija u različitim vremenskim periodima. Neke zagađujuće materije imaju štetan utjecaj po ljudsko zdravlje i nakon kratkotrajnog izlaganja, i za njih se koriste koncentracije na kraći vremenski period (prosječna koncentracija tokom jednog sata, osam sati ili jednog dana). Neke materije utječu na zdravlje tek nakon duže izloženosti, pa se za njih propisuju granične vrijednosti na duži period (prosječna koncentracija tokom jedne godine).

U Federaciji BiH od januara 2012. godine na snazi je Pravilnik o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka (Sl. novine Federacije BiH br. 1/2012 od 6.1.2012.). Podaci o koncentracijama zagađujućih materija iz tog pravilnika moraju biti dostupni javnosti i objavljuju se na web stranici Federalnog hidrometeorološkog zavoda, odnosno na web stranici nadležnog organa kantona i jedinice lokalne samouprave. Kad dođe do prekoračenja tolerantne vrijednosti, nadležni organ dužan je da obavještava javnost i putem drugih elektronskih ili pisanih medija. Podaci o koncentracijama zagađujućih materija moraju biti jasni, razumljivi i dostupni na zahtjev javnosti.

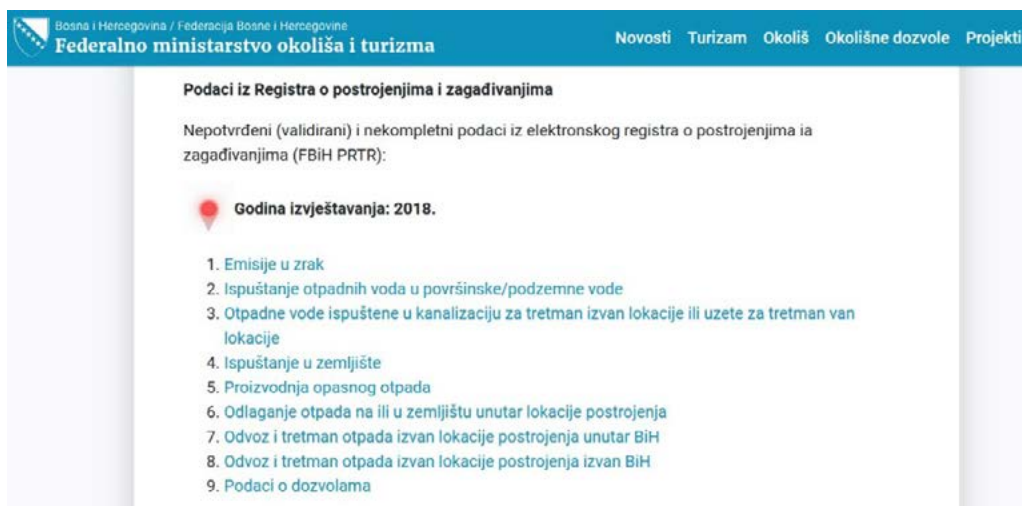
Pravilnikom su propisane granična vrijednost, tolerantna vrijednost i granica tolerancije za zaštitu zdravlja ljudi za SO₂, NO₂, prašinu PM10 i PM 2.5, olovo, benzen, CO, sulfate u PM10, hidrogen sulfid, merkaptane, amonijak, gasovite fluoride, hlorovodonik i fenole. Granična vrijednost označava nivo određen na osnovu naučnog znanja s ciljem izbjegavanja, sprečavanja ili smanjivanja štetnih utjecaja na ljudsko zdravlje i/ili okoliš u cjelini, mora se dostići u određenom periodu i kasnije ne smije biti prekoračen. Tolerantna vrijednost je granična vrijednost uvećana za granicu tolerancije. Tolerantne vrijednosti su se postepeno umanjivale od 2012. do 2021. godine, kad bi se trebale izjednačiti s vrijednostima koje se koriste u EU.

Tabela 1. Tolerantne vrijednosti u FBiH za 2021. godinu (µg/m³)

Zagađujuća materija	SO ₂	NO ₂	PM10	PM2.5	CO
Satni prosjeci	350	200			
Broj dozvoljenih prekoračenja u kalendarskoj godini	24 sata	18 sati			
Osmosatni prosjeci					10.000
Dnevni prosjeci	125	85	50		5.000
Broj dozvoljenih prekoračenja u kalendarskoj godini	3 dana	-	35 dana		
Godišnji prosjek	50	40	40	26,5	3.000

2.9. Emisije i registar zagađivača

Da bi se utvrdilo ko koliko doprinosi lošem kvalitetu zraka, odnosno povećanim koncentracijama zagađujućih materija u zraku, nije dovoljno izmjeriti samo koncentracije zagađujućih materija u zraku, nego se mjerenjem, proračunom ili procjenom treba utvrditi i dokumentovati emisija (ispuštanje) zagađujućih materija u okolni zrak. Iz tog razloga se propisuje obaveza kontinuiranog ili povremenog mjerenja emisija, u zavisnosti od vrste i veličine izvora zagađujućih materija.

Slika 4. Registar o postrojenjima i zagađivanjima u Federaciji BiH [7]

Za razliku od kvaliteta zraka o kojem se javnost informiše svakog sata putem web stranice Hidrometeorološkog zavoda FBiH, informacije o emisijama se u FBiH objavljuju samo na godišnjem nivou. Svi zagađivači kojima je okolinskom dozvolom propisana obaveza mjerenja emisija, dužni su godišnji izvještaj za prethodnu godinu dostaviti u nadležno ministarstvo do 30. marta tekuće godine.

Nakon toga Hidrometeorološki zavod FBiH vrši provjeru dostavljenih podataka, izvještaj šalje u Fond za zaštitu okoliša FBiH kako bi se izvršio obračun za plaćanje naknada za zagađivače zraka. Federalno ministarstvo okoliša i turizma nadležno je za uspostavu, razvoj i održavanje Registra o postrojenjima i zagađivanjima u FBiH, koji predstavlja osnovu za izvještavanje u skladu sa zakonskim obavezama i međunarodnim ugovorima. Registar je tek od decembra 2019. postao djelimično dostupan javnosti na web stranici ministarstva, na kojoj se mogu naći godišnji izvještaji o emisijama, ali ne za sve zagađivače. Podaci koji nisu javno objavljeni mogu se dobiti od ministarstva u skladu sa zakonom o slobodi pristupa informacijama.

2.10. Indeks kvaliteta zraka

Indeks kvaliteta zraka (eng. Air Quality Index - AQI) je pokušaj pojednostavljenja mjerenja koncentracija više zagađujućih materija u zraku. Metodologija za proračun indeksa kvaliteta zraka nije globalno jedinstvena, nego se prilagođava lokalnim uslovima. Najčešće su u upotrebi kineski i američki indeks, koji koriste različite formule i granične vrijednosti za proračun indeksa iz izmjerenih koncentracija sumpor dioksida, azotnih oksida, ozona, prašine itd. Indeks koji koriste evropske zemlje ima znatno niže granice za povećanu zagađenost, jer je, zahvaljujući primjeni EU direktiva, zrak u EU drastično manje zagađen nego u Kini, Indiji pa čak i u SAD. U Federaciji BiH je u julu 2019. godine usvojen pravilnik za određivanje zvaničnog indeksa po kojem se kvalitet zraka dijeli u šest kategorija, prema opasnosti po ljudsko zdravlje, ali još uvijek nije ušao u širu upotrebu. Metodologija za proračun je dosta složena i može se naći na web stranici Federalnog hidrometeorološkog zavoda.

Kategorija	O ₃ ug/m ³	PM _{2.5} ug/m ³	PM ₁₀ ug/m ³	CO mg/m ³	SO ₂ ug/m ³	NO ₂ ug/m ³	IKZ	Klasa
dobar	0-120	0-15	0-50	0-5	0-125	0-100	0-50	1
umjeren	121-140	16-35	51-150	5.1-10.0	126-200	101-200	51-100	2
nezdrav za osjetljive grupe	141-176	36-55	151-250	10.1-14.4	201-500	201-700	101-150	3
nezdrav	176-210	56-150	251-350	14.5-18	501-800	701-1250	151-200	4
veoma nezdrav	210-400	151-250	351-424	18.1-35	801-1600	1251-2385	201-300	5
opasan	401-	251-800	425-900	35-60	1601-3000	2386-4000	301-400	6

Slika 5. Indeks kvaliteta zraka u FBiH [8]

2.11. Interventne mjere i epizode

U slučaju da je kvalitet zraka toliko loš da postoji rizik po ljudsko zdravlje prilikom kratkog izlaganja, proglašavaju se epizode pripravnosti, upozorenja i uzbune i poduzimaju se mjere za zaštitu zdravlja stanovništva. Zakonom o zaštiti zraka FBiH (Službene novine FBiH 33/03, 4/10) propisano je da se u područjima u kojima su nivoi zagađenosti zraka iznad graničnih vrijednosti usvajaju i koriste planovi interventnih mjera za slučajeve prekomjerne zagađenosti zraka. Tim planovima mogu se predvidjeti mjere kontrole, obustava aktivnosti, uključujući motorni saobraćaj, koje doprinose prekoračenju pragova upozorenja.

Prag upozorenja je nivo koncentracija zagađujućih materija u zraku iznad kojeg postoji rizik po ljudsko zdravlje uslijed kratkog izlaganja za izuzetno osjetljive dijelove stanovništva. Prag uzbune je nivo iznad kojeg postoji rizik po ljudsko zdravlje prilikom kratkog izlaganja i na kojem će biti preduzeti direktni koraci. Uslovi i granice za proglašenje epizoda, mjere koje treba poduzeti, subjekti i odgovornosti za primjenu, propisuju se kantonalnim planom interventnih mjera.

Tabela 2. Vrijednosti kvaliteta zraka za epizodne situacije za Tuzlanski kanton za 2021. godinu [9]

Zagađujuća materija (µg/m ³)	SO ₂	NO ₂	O ₃
Satni prosjek za epizodu pripravnosti	350	200	-
Satni prosjek za epizodu upozorenja	350	200	-
Satni prosjek za epizodu uzbune	500	400	240

3. Detaljan pregled zakona, propisa, pravilnika i planova o kvalitetu zraka u FBiH/TK

Bosna i Hercegovina je potpisnica velikog broja međunarodnih konvencija i protokola iz oblasti zaštite okoliša. Ratifikacijom ovih dokumenata Bosna i Hercegovina je preuzela niz odgovornosti i prava koji proizilaze iz mehanizama provedbe istih. Države potpisnice imaju obavezu da svoja nacionalna, regionalna i lokalna zakonodavstva prilagode primjeni potpisanih principa.

Spisak međunarodnih konvencija i protokola koje je ratificirala Bosna i Hercegovina i broj Službenog glasnika BiH u kojem ih možete pronaći, a koje se tiču zaštite okoliša:

- Konvencija o procjeni okolišnih uticaja u prekograničnom kontekstu / Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Espoo Convention) - (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - MU broj 08/09)

- Bazelska konvencija o kontroli prekograničnog kretanja opasnog otpada i njegovom zbrinjavanju / Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal - (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - MU broj 31/00)

- Aarhuska konvencija/Konvencija o pristupu informacijama, učešću javnosti i pristupu pravdi-(Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - MU broj 08/08)

- Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka / Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna nad Flora (CITES) - (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - MU broj 11/08)

- Konvencija o prekograničnim efektima industrijskih havarija / Convention on the Transboundary Effects of Industrial Accidents (TEIA) - (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - MU broj 13/12)

- Konvencija o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja / Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS) - ("Službeni glasnik BiH" - MU, broj 8/2017)

- Konvencija o dalekosežnom prekograničnom zagađenju zraka / Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution (LRTAP) - (Sl. list SFRJ-MU 01/90 i R BiH, broj 13/94)

- Protokol o strateškoj procjeni okoliša uz Konvenciju o procjeni uticaja na okoliš preko državnih granica / Protocol on Strategic Environmental Assisment (SEA) - (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine- MU, broj 3/2017)

- Konvencija Ujedinjenih nacija o biološkoj raznovrsnosti / UN Convention on Biological Diversity (UNCBD) (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - MU broj 12/02)

- Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o promjeni klime / UN Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) - (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - MU broj 19/00)

- Konvencija o močvarnim staništima od međunarodne važnosti posebno o staništima vodotokova / Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat (Ramsar Convention)

- Preuzeto sukcesijom 2001. Notifikacija o sukcesiji iz 2001. godine

-Konvencija za zaštitu morskog ekosistema i obalskih područja Mediterana (Barselonska konvencija) - (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - MU broj 26/98)

-Protokol o saradnji u sprečavanju zagađenja s brodova i, u slučajevima opasnosti, u suzbijanju zagađenja Sredozemnog mora (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - MU broj 26/98)

-Protokol o zaštiti Sredozemnog mora od zagađenja iz izvora i djelatnosti na kopnu (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - MU broj 26/98)

Evropska unija usvaja direktive, koje su članice EU dužne poštovati, a prema kojima je država kao Bosna i Hercegovina, na putu prema članstvu u EU, dužna uskladiti svoja državna, regionalna i lokalna zakonodavstva. U nastavku je lista najvažnijih direktiva EU koje se tiču zaštite okoliša:

- Direktiva 2001/42/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 27. juna 2001. godine o procjeni uticaja određenih planova i programa na okoliš/životnu sredinu

- Direktiva 2011/92/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. decembra 2011. godine o procjeni uticaja određenih javnih i privatnih projekata na okoliš/životnu sredinu

- Direktiva 2003/4/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 28. januara 2003. godine o javnom pristupu informacijama o okolišu/životnoj sredini

- Direktiva 2003/35/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 26. maja 2003. godine o omogućavanju učešća javnosti u izradi određenih planova i programa vezanih za okoliš / životnu sredinu

- Direktiva 2004/35/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 21. aprila 2004. godine o odgovornosti za okoliš/životnu sredinu u smislu prevencije i otklanjanja ekoloških šteta

- Direktiva 2007/2/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 14. marta 2007. godine kojom se uspostavlja Infrastruktura za informisanje o prostornom planiranju (INSPIRE)

- Direktiva 2008/99/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 19. novembra 2008. godine o zaštiti okoliša / životne sredine kroz krivično pravo (EEA)

U dijelu Ustava BiH koji definiše nadležnosti institucija države Bosne i Hercegovine nije navedena zaštita okoliša, ali neki zakoni Bosne i Hercegovine imaju direktnog ili indirektnog utjecaja na pitanja koja se tiču zaštite okoliša. To su:

- Zakon o zaštiti zdravlja bilja BiH (Službeni glasnik BiH, broj 23/03)

- Zakon o zaštiti novih sorti bilja u BiH (Službeni glasnik BiH, broj 14/10, 32/13)

- Zakon o sjemenu i sadnom materijalu BiH (Službeni glasnik BiH, broj 03/05)

- Zakon o veterinarstvu u BiH (Službeni glasnik BiH, broj 34/02)

- Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja u BiH (Službeni glasnik BiH, broj 25/09)

- Zakon o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju BiH (Službeni glasnik BiH, broj 50/08)

- Zakon o genetski modificiranim organizmima (Službeni glasnik BiH, broj 23/09)
- Zakon o fitofarmaceutskim sredstvima BiH (Službeni glasnik BiH, broj 49/04)
- Zakon o koncesijama BiH (Službeni glasnik BiH, broj 32/02, 56/04)
- Zakon o koncesijama BiH (Službeni glasnik BiH, broj 56/04)
- Zakon o radijacijskoj i nuklearnoj sigurnosti u BiH (Službeni glasnik BiH, broj 88/07)
- Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH - (Službeni glasnik BiH, broj 28/00, 45/06, 102/09, 62/11)

Nadležnosti entiteta unutar Bosne i Hercegovine, u ovom slučaju Federacije Bosne i Hercegovine, definisane su u Ustavu FBiH gdje se politika zaštite čovjekove sredine uspostavlja kao zajednička nadležnost Federacije i kantona. U nastavku je spisak zakona koji se tiču zaštite okoliša na Federalnom i kantonalnom (Tuzlanskom) kantonu:

Zakoni Federacije Bosne i Hercegovine:

- Zakon o zaštiti okoliša FBiH (Službene novine FBiH, broj 33/03)
- Zakon o Fondu za zaštitu okoliša FBiH (Službene novine FBiH, broj 33/03)
- Zakon o zaštiti prirode FBiH (Službene novine FBiH, broj 33/03 i 66/13)
- Zakon o vodama FBiH (Službene novine FBiH, broj 70/06)
- Zakon o zaštiti zraka FBiH (Službene novine FBiH, broj: 33/03 i 4/10)
- Uredba o šumama FBiH (Službene novine FBiH, broj 26/10, 38/10, 60/11 i 83/09)
- Zakon o uvjetima-načinu obavljanja djelatnosti rezanja drveta FBiH (Službene novine FBiH, broj 27/97 i 25/06)
- Zakon o sjemenu i sadnom materijalu šumskih i hortikulturnih vrsta drveća (Službene novine FBiH, broj 75/05 i 8/10)
- Zakon o veterinarstvu FBiH (Službene novine FBiH, broj 46/00)
- Zakon o lovstvu FBiH (Službene novine FBiH, broj 4/06, 8/10)
- Zakon o slatkovodnom ribarstvu FBiH (Službene novine FBiH, broj 64/04)
- Zakon o prikupljanju, proizvodnji i prometu sekundarnih sirovina i otpadnih materijala ("Službene novine FBiH " broj: 35/98, 109/12 i 15/16)
- Zakon o upravljanju otpadom FBiH (Službene novine FBiH, broj: 33/03, 72/09)
- Zakon o zaštiti od buke FBiH (Službene novine FBiH broj 110/12)
- Zakon o slobodi pristupa informacijama FBiH (Službene novine FBiH broj 32/01, 48/11)
- Zakon o inspekcijama u FBiH (Službene novine FBiH broj 73/14, 19/17)

Pravilnici Federacije Bosne i Hercegovine:

- Pravilnik o graničnim vrijednostima emisije u zrak iz postrojenja za sagorijevanje (Službene novine FBiH broj 3/13)
- Pravilnik o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka (Službene novine FBiH broj 1/12)
- Pravilnik o monitoringu kvaliteta zraka (Službene novine FBiH broj 12/05)
- Pravilnik o monitoringu emisije zagađujućih materija u zrak (Službene novine FBiH broj 9/14)
- Pravilnik o uslovima za rad postrojenja za spaljivanje otpada (Službene novine FBiH broj 12/05 i 102/12)
- Pravilnik o graničnim vrijednostima emisije zagađujućih materija u zrak (Službene novine FBiH broj 12/05)
- Pravilnik o postepenom isključivanju supstanci koje oštećuju ozonski omotač (Službene novine FBiH broj 39/05)
- Pravilnik o emisiji isparljivih organskih jedinjenja (Službene novine FBiH broj 12/05)
- Pravilnik o izmjenama i dopuni Pravilnika o monitoringu kvaliteta zraka (Službene novine FBiH broj 9/16)

Unutar Tuzlanskog kantona nadležnost nad zaštitom okoliša ima Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice Tuzlanskog kantona. Zakoni koji se tiču zaštite okoliša u Tuzlanskom kantonu:

- Zakon o zaštiti prirode TK (Službene novine TK broj 10/04)
- Zakon o zaštiti od buke TK (Službene novine TK broj 03/16)
- Zakon o zaštiti okolice TK (Službene novine TK broj: 06/98, 15/00)
- Zakon o proglašenju dijela područja planine Konjuh zaštićenim pejzažom "Konjuh" (Službene novine TK broj 13/09, 08/14)
- Zakon o prostornom uređenju i građenju TK (Službene novine TK broj: 06/11, 04/13, 15/13, 02/16)
- Zakon o uvjetima i postupku legalizacije bespravno izgrađenih građevina (Službene novine TK broj: 03/06, 01/07, 05/08, 10/11)

4. Pregled svih nadležnih institucija

Član II trećeg poglavlja Ustava Federacije Bosne i Hercegovine reguliše podijeljene nadležnosti između federalne vlasti i kantona, unutar kojih se nalazi i politika zaštite čovjekove okoline. Takve nadležnosti mogu se izvršavati zajednički, odvojeno ili od strane kantona koordinirano od federalne vlasti.

Najbitnije institucije u oblasti zaštite zraka su Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Federalni hidrometeorološki zavod, Fond za zaštitu okoliša Federacije BiH te kantonalna ministarstva u čijoj nadležnosti se nalaze poslovi zaštite okoliša.

Inspekcijski nadzor nad vršenjem zadataka iz vlastitih oblasti obavljaju federalna i kantonalne uprave za inspekcijske poslove.

Federalno ministarstvo okoliša i turizma vrši upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine koji se odnose na:

- izradu prijedloga Federalne strategije zaštite zraka i podnošenje izvještaja o njegovom provođenju Vladi FBiH,
- ekološko praćenje, kontrolu i monitoring kvaliteta zraka,
- vrši nadzor nad provođenjem odredaba Zakona o zaštiti zraka i Zakona o zaštiti okoliša,
- posebnim propisom utvrđuje i granične vrijednosti emisija, monitoring emisija i kvaliteta zraka, pravila o emisiji zagađujućih materija i spaljivanju biomasa manjeg obima, uvjete za rad postrojenja za spaljivanje otpada i dr.,
- analizira i ocjenjuje stanje okoliša i aktivnosti u oblasti zaštite okoliša, izdaje službene informacije o stanju okoliša u Federaciji BiH i dr.,
- obavještava Vladu FBiH o područjima na kojima je nivo zagađenosti viši od zakonom dozvoljenih tolerantnih vrijednosti, o rezultatima mjerenja na tim područjima te mjerama i rokovima za postizanje nivoa zagađenosti ispod zakonom propisanih vrijednosti,
- vodi Registar postrojenja i zagađivača.

Federalni hidrometeorološki zavod u skladu sa zakonom vrši stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije BiH koji se odnose na:

- uspostavljanje, organiziranje i upravljanje sistemom monitoringa kvaliteta zraka FBiH,
- uspostavlja informacioni sistem kvaliteta zraka,
- izvještava o rezultatima monitoringa,
- obavještava javnost i sve zainteresovanih organizacije za zaštitu okoliša o koncentracijama zagađujućih materija u zraku.

U nadležnosti Fonda za zaštitu okoliša FBiH ulaze prikupljanje i distribucija finansijskih sredstava za zaštitu okoliša na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, a koristiti će se naročito za sljedeće namjene:

- podrška u ostvarivanju zadataka koji proizilaze iz obaveza i odgovornosti prema međunarodnoj zajednici iz oblasti zaštite okoliša i očuvanja i poboljšanja kvaliteta zraka, naročito obrazovanjem i širenjem informacija,
- suzbijanje štete po okoliš u slučaju kada se ne može primijeniti princip odgovornosti za izvršavanje štete određenom licu (zagađivač plaća),
- troškove sprečavanja ili otklanjanja štete po okoliš prouzrokovanom koncentracijama zagađujućih materija u zraku iznad zakonom dozvoljenih vrijednosti,

- unapređivanje ekološke svijesti javnosti i istraživanje okoliša i zaštite zraka te poboljšanje, očuvanje, zaštita i unapređivanje kvalitete zraka.

Poslove inspekcijskog nadzora vrše Federalna uprava za inspekcijske poslove te kantonalne uprave za inspekcijske poslove, svako u okviru svojih nadležnosti.

Osnovni zadatak inspekcijskog nadzora jeste provjera da li su emisije zagađivača zraka u skladu sa zakonom propisanim i dozvoljenim vrijednostima polutanata te da li zagađivači zraka postupaju u skladu sa uslovima koji su propisani izdatim okolinskim dozvolama.

Zagađivač zraka dužan je inspektorima obezbijediti pristup izvoru informacija, podacima i dokumentaciji te omogućiti nesmetano obavljanje inspekcijskog nadzora.

Federalna i kantonalne uprave za inspekcijske poslove kontinuirano poduzimaju radnje i vrše nadzor nad primjenom propisa iz područja svoje nadležnosti, koje se posebno odnose na aktuelno pitanje inspekcijskih nadzora vezanih za aerozagađenje, pogoršanje kvaliteta zraka i emisije štetnih materija na području Federacije BiH.

Kantonalna ministarstva za zaštitu okoliša vrše upravne i stručne poslove utvrđene ustavom, zakonom i drugim propisima, koji se odnose na ostvarivanje slijedećih nadležnosti:

- priprema prijedloga kantonalnih planova za zaštitu kvaliteta zraka,
- podnošenje izvještaja o provođenju kantonalnog plana zaštite okoliša skupštini kantona,
- analiza i ocjena stanja okoliša na nivou kantona kao i aktivnosti na polju zaštite okoliša,
- informisanje javnosti o stanju kvaliteta zraka na nivou kantona
- sprečavanje ili smanjenje štetnih posljedica po okoliš
- te vršenje nadzora nad provođenjem kantonalnih zakona i drugih propisa iz oblasti zaštite okoliša.

Bitne institucije koje nisu direktno vezane za zaštitu okoliša, ali ih treba spomenuti jesu i Federalno odnosno kantonalna tužilaštva, u čijoj nadležnosti su sljedeće radnje:

- Sprovođenje istražnih radnji i gonjenje potencijalnih počilaca krivičnih djela iz oblasti zaštite okoliša.

Prema Krivičnom zakonu BiH u krivična djela iz oblasti zaštite okoliša spadaju: Onečišćenje okoliša, Ugrožavanje okoliša napravama, Ugrožavanje okoliša otpadom i Ugrožavanje okoliša bukom. Građani imaju s jedne strane pravo, a sa druge obavezu da prijave počinjenje krivičnoga djela ukoliko imaju saznanja o počinjenju.

- Podizanje optužnice protiv počinioca krivičnog djela te vođenje postupka sa strane optužbe pred nadležnim sudovima, ulaganje pravnih sredstava i preduzimanje drugih pravnih radnji radi kažnjavanja počinioca,

- Kada glavni federalni tužilac ima razloga da posumnja da kantonalna tužilaštva nisu primijenila krivični zakon Federacije, ili da se gonjenje krivičnih djela ne može efikasno sprovesti u nadležnosti kantonalnog tužilaštva, može davati obavezna uputstva kantonalnim tužilaštvima, sprovođiti krivične istrage i gonjenje pred kantonalnim i općinskim sudovima kao i neke predmete ili radnje iz djelokruga jednog kantonalnog tužilaštva povjeriti drugom kantonalnom tužilaštvu.

5. Pristup informacijama

Arhuska konvencija - Konvencija o pristupu informacijama, učešću javnosti i pristupu pravdi u pitanjima okoliša predstavlja dio međunarodnog pravnog okvira u oblasti zaštite okoliša. Ovim dokumentom se utvrđuju prava u vezi sa okolišem i stvara veza između odgovornosti javnih organa i zaštite okoliša.

Arhuska konvencija je usmjerena na demokratsku saradnju javnosti sa javnim organima i uvođenje novog postupka učešća javnosti u dogovaranju i provedbi međunarodnih sporazuma. U okviru Konvencije, pristup informacijama je, uz javno učešće u odlučivanju u pitanjima okoliša i pristup pravosuđu u istim pitanjima, sastavni dio upravljanja okolišem.

Bosna i Hercegovina je potpisnica Arhuske konvencije od 15. septembra 2008. godine (Službeni glasnik BiH - MU, broj: 8/08). Cilj ove konvencije je da ojača prava i ulogu pojedinaca i organizacija civilnog društva u sistemu donošenja odluka koje se tiču okoliša i životne sredine. Potpisnice konvencije su dužne da svojim nacionalnim, regionalnim ili lokalnim zakonodavstvom obezbijede ostvarenje tih prava kroz tri principa primjene konvencije:

Dostupnost informacija:

Mora se osigurati pravo građana na informacije koje se nalaze u posjedu državnih organa, a tiču se životne sredine. Jedan od instrumenata provedbe ovog principa je Protokol o registrima ispuštanja i prijenosa zagađenja (Protocol on Pollutant Release and Transfer Registers, PRTR) kojem je cilj unaprijediti pristup javnosti informacijama kroz uspostavu usklađenih registara ispuštanja i prijenosa zagađujućih supstanci, koji će pomoći pri utvrđivanju najvećih tačkastih izvora zagađenja, uključujući i one koji ispuštaju stakleničke plinove koji doprinose klimatskim promjenama. Potpisivanjem Arhuske konvencije i PRTR protokola, Bosna i Hercegovina se obavezala provoditi ovaj međunarodno pravni instrument.

Učešće javnosti u procesu donošenju odluka:

Mora se osigurati pravo građana da učestvuju u izradi planova, programa, politike i zakonodavstva koji mogu uticati na životnu sredinu. Organi javne uprave imaju obavezu da uključe i konsultuju javnost prilikom davanja prijedloga za određene aktivnosti za koje se pretpostavlja da bi mogle negativno uticati na životnu sredinu. Arhuska konvencija precizno definiše koje su vrste informacija neophodne i na koji se način javnost o njima obavještava.

Pravnu zaštitu:

Mora se osigurati mogućnost građana na ostvarenja prava na zdrav okoliš. Svaki građani ima pravo da podnese prijavu sudu ili drugom nezavisnom tijelu za bilo koji slučaj u kome mu nisu date tražene informacije ili mu nije omogućeno da učestvuje u procesu donošenja odluka o pitanjima životne sredine. Organizacije civilnog društva također mogu da pokrenu upravne ili sudske procese ukoliko im je namjera i cilj zaštita životne sredine.

Kantonalne i lokalne vlasti u okviru svojih ovlaštenja i djelokruga poslova mogu svojim zakonodavstvom da osiguraju primjenu Arhuske konvencije. To je moguće kroz javnosti dostupan, savremeni i redovno ažurirani registar ispuštanja i prijenosa zagađenja, pojednostavljenjem i modernizacijom načina pristupa i dobijanja informacija od lokalne uprave, obavezanim organizovanjem transparentnih i lako dostupnih javnih rasprava o svim aktivnostima vezanim na bilo koji način za životnu sredinu te transparentnim i dostupnim načinom oglašavanja javnosti.

Lokalne zajednice u BiH trenutno se suočavaju sa ubrzanom nestankom gradskih zelenih površina što uveliko doprinosi zagađenju vazduha, samim nekontrolisanim izvorima zagađenja, sa gradnjom ekološki neprihvatljivih malih hidroelektrana i sličnih projekata.

Upravo Arhuska konvencija nam, kao građanima ili kao udruženjima građana, daje pravo na pristup informacijama o planiranim projektima koji mogu imati uticaja na okoliš, učestvu u donošenju odluka u implementaciji tih projekata i pravnoj zaštiti od narušavanja prava na zdrav okoliš uzrokovanih implementacijom tih projekata. Nadležni nivoi vlasti, kroz svoje zakonodavstvo, mogu i moraju osigurati mehanizme olakšane realizacije ovih prava i principa.

Federalno ministarstvo okoliša i turizma donijelo je "Vodič za pristup informacijama u Federalnom ministarstvu okoliša i turizma" broj: 08-02-561/14-1 od 16.08.2019. godine koji ima za cilj da pomogne podnositeljima zahtjeva u ostvarivanju prava pristupa informacijama u skladu sa odredbama Zakona o slobodi pristupa informacijama u Federaciji BiH. Ovaj vodič bavi se sljedećim pitanjima:

Pravo na pristup informacijama

U skladu sa Zakonom, moguće je ostvariti pravo na pristup svakoj informaciji koja je u posjedu ministarstva, osim kada određenu informaciju ili informacije ministarstvo u skladu sa Zakonom izuzme od objavljivanja, sa nabrojanim izuzecima.

Koje informacije je moguće zahtijevati

Popis dostupnih informacija u ministarstvu naveden je "Indeks registru", koji je besplatan i dostupan u pisarnici ministarstva ili kod službenika za informiranje.

Kako podnijeti zahtjev

Prije podnošenja pismenog zahtjeva, a osobito ukoliko nije neophodno da ministarstvo pismeno dostavi traženu informaciju, omogućeno je usmeno pojašnjenje ili osobni uvid u određene podatke i/ili informacije.

Pismeni zahtjev za pristup informacijama je potrebno napraviti na jednom od službenih jezika u Federaciji Bosne i Hercegovine i dostaviti ga organu kojega podnositelj zahtjeva smatra nadležnim, te mora sadržavati: osnovne podatke o imenu, prezimenu i adresi podnositelja zahtjeva sa kontaktom, naziv organa kojem se upućuje zahtjev, kao i naznaku da je zahtjev upućen službeniku za informiranje te dovoljno podataka o naravi i/ili sadržaju tražene informacije, tako da službenici ministarstva uz razuman napor mogu informaciju pronaći u dokumentaciji ministarstva.

Postupak i vremenski rokovi za obradu zahtjeva

U ovom dijelu Vodiča navode se različiti postupci i rokovi za različite situacije nakon primanja zahtjeva, na primjer, ukoliko zahtjev nije potpun, ukoliko zahtijevana informacija nije u nadležnosti ministarstva i sl.

Postupak po cjelovitom zahtjevu

Kada ministarstvo odobri pristup traženoj informaciji, rješenjem obavještava o mogućnosti osobnog pristupa informaciji u prostorijama ministarstva ili traženu informaciju pismeno dostavlja, ukoliko ne prelazi deset standardnih stranica A4 formata. Na prvih deset stranica tražene informacije ne naplaćuje se naknada, a za svaku narednu stranicu ona iznosi 0,50 KM. Ukoliko podnositelj zahtjeva želi traženu informaciju snimljenu na CD, naplaćuje se 5,00 KM.

6. Pravni alati

Parnica je sudski postupak u kome prvostepeni (redovni) sud raspravlja i odlučuje u sporovima između fizičkih i/ili pravnih lica. Sud je predstavnik društvenog interesa koji nalaže da se objektivno utvrdi da li je pravni poredak narušen i da se on uspostavi pružanjem zaštite za povrijeđeno pravo. Početna parnična radnja je tužba. Parnica kasnije prolazi kroz pripremanje glavne rasprave, glavnu raspravu, odlučivanje te postupak po pravnim lijekovima. Osim presudom, parnica može biti okončana i rješenjem, povlačenjem tužbe, odricanjem od tužbenog zahtjeva, odricanjem ili odustajanjem od pravnog lijeka, sudskim poravnanjem i sjedinjenjem obje parnične stranke u jednu ličnost. Prvostepeni postupak se vodi pred prvostepenim (općinski, gradski, okružni...) nadležnim sudom. Ukoliko je bilo koja od stranaka u postupku nezadovoljna prvostepenom presudom o pravnoj stvari, imaju mogućnost podnošenja pravnog lijeka.

Pravni lijek

Žalba kao redovan pravni lijek je pravno sredstvo protiv nezakonitog i nepravilnog rješenja donesenog u prvom stepenu, kojim stranka traži od organa neposredno višeg stepena da to rješenje poništi ili izmijeni. Žalba se može isključiti iz naročito opravdanih razloga, a ako žalba nije dopuštena, može se pokrenuti upravni spor. Žalba mora biti dozvoljena ukoliko je isključen upravni spor. Žalba mora sadržavati rješenje koje se pobija, te nove činjenice i nove dokaze (uz obrazloženje zašto nisu izneseni u postupku čije se rješenje pobija). Žalba se podnosi neposredno ili poštom organu koji je donio pobijano rješenje. Svaka pouka o pravnom lijeku mora sadržavati rok za podnošenje istog.

Drugostepeni organ može da odbaci ili odbije žalbu (kada je žalba neosnovana), poništi rješenje (djelimično ili u cijelosti) te izmjeni rješenje. Drugostepeni organ će postupak upotpuniti i otkloniti nedostatke (sam ili preko prvostepenog ili zamoljenog organa), a ako mora sam riješiti stvar drugačije - poništiti će prvostepeno rješenje i sam riješiti stvar. U FBiH drugostepeni organi su kantonalni sudovi.

Žalba na odluke kantonalnih sudova je dopuštena u roku određenom u pouci o pravnom lijeku.

Trećestepeni organ u sudstvu Bosne i Hercegovine su entitetski vrhovni sudovi. Za entitet FBiH to je Vrhovni sud FBiH. Vrhovni sud FBiH je nadležan za kontrolu kantonalnih (drugostepenih) sudova. Žalbe trećestepenom organu treba da se koriste u slučajevima koji posebno zaslužuju i treće sudsko preispitivanje, na primjer predmeti u kojima bi se postiglo novo tumačenje prava ili koji doprinose ujednačenom tumačenju prava na nižim nivoima, ili razmatranju pravnih pitanja od opšteg interesa.

Četverostepeni organ odlučivanja djeluje na nivou države Bosne i Hercegovine i to je Ustavni sud BiH. Ustavni sud BiH ima apelacionu nadležnost samo po pitanjima ustavne osnovanosti koja proizađe iz presuda entitetskih sudova u Bosni i Hercegovini. To znači da Ustavni sud neće preispitivati pravnu stvar i njene činjenice, nego valjanost postupka i njegovih elemenata te njihovu usaglašenost sa ustavima i zakonima u BiH.

Zadnja instanca zaštite ljudskih prava je Evropski sud za ljudska prava. Ustanovljen je Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljnjem tekstu Konvencija) i djeluje u okviru najstarije evropske organizacije, Vijeća Europe. Sjedište Evropskog suda za ljudska prava je u Strasbourgu, u Francuskoj, a službeni jezici Suda su engleski i francuski jezik. Pravila postupka pred Sudom regulirana su Poslovníkom Suda i Konvencijom. Bosna i Hercegovina je ratificirala Konvenciju dana 12.07.2002. godine i tim činom je prihvatila nadležnost Evropskog suda za ljudska prava da odlučuje o aplikacijama/ zahtjevima bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije, skupine pojedinaca ili druge države članice koji tvrde da su žrtve povrede prava utvrđenih u Konvenciji što ih je počinila Bosna i Hercegovina.

Sve presude i konačne Odluke Suda donesene u postupcima protiv Bosne i Hercegovine prevode se na jedan od službenih jezika u Bosni i Hercegovini i objavljuju u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine i na ovoj stranici. Njihovi originalni tekstovi mogu se naći na web-stranici Europskog suda za ljudska prava: www.echr.coe.int. Na toj stranici dostupne su presude i odluke koje se odnose na druge države, kao i ostali podaci o radu Europskog suda za ljudska prava.

7. Zaključci i preporuke

Prije poduzimanja bilo kakvih pravnih radnji, veoma je važno postupke zasnivati na tačnim, pouzdanim i provjerenim informacijama. Propisi koji tretiraju kvalitet zraka nisu jednostavni i lako razumljivi, i nedovoljno informisanu osobu lako mogu navesti na pogrešne zaključke.

Podaci o kvalitetu zraka ne govore ništa o uzrocima zagađenosti. Da bi se utvrdila odgovornost za zagađenost zraka važno je identificirati izvore emisija, a zatim izmjeriti, procijeniti ili izračunati doprinos pojedinačnih izvora. Osnovni alat za to je registar zagađivača na kantonalnom nivou ili registar ispuštanja i transfera zagađujućih materija (PRTR) na nivou entiteta ili države. Na žalost, ti registri često su nepotpuni, ne sadrže sve potrebne podatke, nisu aktuelni ili nisu javno dostupni. Veoma je važno da ti registri budu javno dostupni, kako bi javnost mogla reagirati u slučajevima kad sumnjaju da neko prekomjerno zagađuje zrak. Inspeksijski organi rijetko reaguju po vlastitoj inicijativi, i zato su upravo ti registri dobar alat od kojeg se može krenuti s prikupljanjem informacija na osnovu kojih se povećano ispuštanje zagađujućih materija prijavljuje nadležnoj inspekciji.

Kako je zaštita okoliša podijeljena nadležnost između entiteta i kantona, potrebno je znati čija je nadležnost koji zagađivač. Za velika postrojenja poput termoelektrana i industrijskih postrojenja nadležna je Federalna uprava za inspeksijske poslove, a za manje kotlovnice i manje industrijske pogone nadležne su kantonalna ili općinska inspekcija. Inspekcija ima pravo da naredi zagađivaču da provede dodatna mjerenja ili da angažuje ovlaštenu laboratoriju da izvrši mjerenja.

Zagađenje okoliša može biti prekršaj ili krivično djelo. Uobičajena je praksa da se kratkotrajna nekontrolisana ispuštanja zagađujućih materija tretiraju kao prekršaji, za koje se izriču novčane kazne. Ako se takvi incidenti ponavljaju više puta ili traju kontinuirano, čak i nakon izricanja prekršajnih sankcija, onda se radi o krivičnom djelu, za koje je nadležno tužilaštvo (kantonalno ili federalno) dužno sprovesti istragu i pokrenuti postupak pred sudom. Za krivična djela predviđene su zatvorske kazne.

Kao preventivna mjera, organizacijama civilnog društva i zainteresiranoj javnosti na raspolaganju je institut javne rasprave, odnosno učešća javnosti u donošenju odluka, koji je garantovan Arhuskom konvencijom. Mreža četiri Arhus centra u BiH (Banjaluka, Sarajevo, Tuzla i Zenica) ima iskustva u takvim postupcima i može pomoći građanima da pokrenu postupke i da ih informišu kome se mogu obratiti za pristup informacijama i na koji način se učestvuje u javnim raspravama. Protiv institucija i odgovornih lica u institucijama mogu se pokrenuti postupci ukoliko ne omoguće učešće javnosti u postupcima izdavanja okolinskih dozvola, studija o ocjeni utjecaja na okoliš, propisa i drugih akata koji se tiču zaštite okoliša.

8. Literatura

1. **Hidrometeorološki zavod FBiH. Godišnji izvještaji o kvalitetu zraka u FBiH,** <http://www.fhmzbih.gov.ba/latinica/ZRAK/izvjestaji.php>
2. **EEA (European Environment Agency). Air Quality in Europe - 2019 Report** <https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2019>
3. **UNEP (United Nations Environment Programme). 2019, Air Pollution and Human Health: The Case of the Western Balkans,** https://www.developmentaid.org/api/frontend/cms/uploadedImages/2019/06/Air-Quality-and-Human-Health-Report_Case-of-Western-Balkans_preliminary_results.pdf
4. **WHO (World Health Organization).** https://breathelife2030.org/city_data/tuzla/
5. **World Bank. Air Pollution Management in Bosnia and Herzegovina, 2019,** <http://documents1.worldbank.org/curated/en/117281576515111584/pdf/Air-Quality-Management-in-Bosnia-and-Herzegovina.pdf>
6. **Pravilnik o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka** (Službene novine FBiH 01/12)
7. **Registar o postrojenjima i zagađivanjima u Federaciji BiH,** <https://www.fmoit.gov.ba/bs/okolisne-dozvole/registri-i-izvjesivanje>
8. **Metodologija izrade indeksa kvaliteta zraka u FBiH,** <http://www.fhmzbih.gov.ba/latinica/ZRAK/AQI-metodologija.php>
9. **Plan interventnih mjera u slučajevima prekomjernog zagađivanja zraka Tuzlanskog kantona,** http://monitoringzrakatk.info/pdfs/plan_Interventnih_mjera_TK.pdf

9. Korisni internet linkovi

1. **Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice Tuzlanskog kantona:** <http://www.vladatk.kim.ba/ministarstva-tk/ministarstvo-prostornog-uredenja-i-zastite-okolice>
2. **Kantonalna uprava za inspeksijske poslove Tuzlanskog kantona:** <http://www.vladatk.kim.ba/uprave-i-upravne-organizacije/samostalne-uprave/kantonalna-uprava-za-inspeksijske-poslove-tuzlanskog-kantona>
3. **Kantonalno tužilaštvo Tuzlanskog kantona:** <https://kt-tuzla.pravosudje.ba/>
4. **Zavod za javno zdravstvo Tuzlanskog kantona:** <http://www.zjztk.ba/>
5. **Federalno ministarstvo za okoliš i turizam:** <https://www.fmoit.gov.ba>
6. **Federalna uprava za inspeksijske poslove:** <https://www.fuzip.gov.ba>
7. **Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine:** <https://ft-fbih.pravosudje.ba/>
8. **Hidrometeorološki zavod FBiH:** <https://www.fhmzbih.gov.ba>
9. **Fond za zaštitu okoliša FBiH:** <https://www.fzofbih.org.ba>
10. **Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH:** <https://www.zzjzfbih.ba/>
11. **Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine:** <https://www.ombudsmen.gov.ba/>
12. **Europski sud za ljudska prava:** <https://www.echr.coe.int>

MISLI O PRIRODI!

www.ekologija.ba